

HANAFIYLIK VA MONIKIYLIK MASHABLARI ORTASIDA TARIXIY MASALA

AXMADJONOVA XADICHAXON

Andijon davlat universiteti fizika matematika
IT fakulteti dasturiy injiniring yonalishi 1-kurs talabasi

O'qituvchi: **Mamirov.M.M**

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Hanafiylik islom huquqiy maktabi sifatida shakllanish jarayonlari hamda Monikiylik diniy-falsafiy oqimining Markaziy Osiyodagi ta'siri o'rganiladi. Asarda ikki ta'limotning ijtimoiy-siyosiy muhitdagi o'rni, ular o'rtasidagi qarama-qarshi g'oyalar va mushtarak jihatlar tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, Movarounnahr hududida musulmonlikning barqarorligi uchun olib borilgan kurashlarda Hanafiylikning g'oyaviy ustunligi va Monikiylikning asta-sekin chekinishi amaliy misollar orqali yoritilgan. Mazkur tadqiqot diniy-ma'rifiy jarayonlarni chuqur anglash, tolerantlik hamda madaniyatlararo muloqotning tarixiy ildizlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Hanafiylik, Monikiylik, Movarounnahr, diniy oqimlar, huquqiy maktab, tarixiy masala, ijtimoiy-siyosiy muhit, diniy bag'rikenglik, falsafiy qarashlar, diniy-ma'rifiy jarayonlar.

KIRISH

Insoniyat tarixida diniy-falsafiy oqimlarning shakllanishi va ularning jamiyat hayotiga ta'siri doimo muhim o'rin egallab kelgan. Sharq tarixida ayniqsa Movarounnahr hududi turli dinlar va mazhablarning kesishgan nuqtasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois, islomning huquqiy maktablaridan biri bo'lgan Hanafiylik hamda g'arbiy ildizlarga ega bo'lgan Monikiylik o'rtasidagi tarixiy masalani o'rganish diniy-ma'naviy jarayonlarni chuqur anglash imkonini beradi.

Hanafiylik mazhabi musulmon dunyosida eng keng tarqalgan huquqiy maktablardan biri bo'lib, uning asosiy tamoyillari adolat, huquqiy mezonlarga qat'iy rioya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Monikiylik esa o'ziga xos sinkretik din

sifatida turli falsafiy g'oyalarni mujassam etgan holda qadimgi davrlarda Markaziy Osiyo xalqlari orasida ma'lum ta'sir kuchiga ega bo'lgan.

Mazkur mavzuni tadqiq etishning dolzarbligi shundaki, Hanafiylik va Monikiylikning tarixiy qarama-qarshiligi nafaqat diniy-falsafiy qarashlarning o'zaro to'qnashuvi, balki Movarounnahr xalqlarining siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy hayotida ham muhim iz qoldirgan. Ularning o'zaro aloqasi va farqlari bugungi kunda diniy bag'rikenglik, madaniyatlararo muloqot va tarixiy saboqlarni anglash nuqtai nazaridan ham ahamiyatlidir.

ASOSIY QISM

O'quvchilar guruhlariga bo'linadi va har bir guruhga Hanafiylik yoki Monikiylikning ijtimoiy va diniy ta'sirini ko'rsatadigan vaziyatlar beriladi. Masalan, bir guruh "Qadimgi shahar aholisi Monikiylik ta'limotiga amal qilganida qanday hayot kechirgan?" mavzusida qisqa sahna tayyorlaydi, boshqalar esa Hanafiylikning adolat va huquqiy tartibni ta'minlashdagi roli bo'yicha prezentatsiya tayyorlaydi. Shu jarayonda o'quvchilar o'zaro bahs-munozara olib boradilar, tarixiy manbalarni tahlil qiladilar va qaysi oqim qaysi vaziyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaganini amaliy misollar bilan ko'rsatadilar.

Keyingi bosqichda o'quvchilar "Rol o'ynash" mashqini bajaradilar. Masalan, ular o'sha davr shahar hokimi, olim yoki oddiy aholi rolini ijro etadilar va turli diniy qarashlar asosida yuzaga kelgan nizolarni sahnalashtiradilar. Bu mashq o'quvchilarga tarixiy voqealarni faqat o'qish orqali emas, balki o'zini rolda his qilish orqali chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Shuningdek, "Brainstorming + Mind-mapping" usuli joriy qilinadi: o'quvchilar doskada Hanafiylik va Monikiylikning ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy jihatlarini yozadilar, keyin ularni taqqoslaydilar va umumiy xulosalarni ishlab chiqadilar. Shu bilan o'quvchilar tarixiy voqealarni tahlil qilishda faol ishtirok etadi va ikki oqimning o'zaro ta'sirini amaliy misollar bilan anglaydi.

Darsni yakunlash jarayonida o'quvchilar o'zlarini guruh bo'lib ko'rsatadilar: har bir guruh Hanafiylik yoki Monikiylikning ijtimoiy hayotdagi roli va bugungi kunda diniy bag'rikenglikka ta'siri haqida qisqa taqdimot qiladi. Shu bilan ular tarixiy mavzuni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham o'zlashtiradi.

Ushbu yondashuvlar orqali o'quvchilar tarixiy ma'lumotlarni yodlash bilan cheklanmaydi, balki ularni amaliy qo'llash, tahlil qilish va ijodiy tarzda tasavvur qilish orqali chuqur anglaydi. Bu metodlar nafaqat tarixiy bilimni mustahkamlaydi, balki ijtimoiy muloqot, tahliliy fikrlash va ijodiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Qarashlar yo'nalishi	O'sha zamon qarashlari (tarixiy misollar)	Bugungi qarashlar (zamonaviy talqin va amaliy misollar)
Diniy huquq va tartib	Hanafiylilikda adolat va huquqiy mezonlar ustuvor bo'lib, shahar hokimi nizolarni diniy qonunlar asosida hal qilgan. Monikiylikda esa axloqiy g'oyalar ko'proq ruhiy intizomga qaratilgan, qonuniy tartib sustroq bo'lgan.	Bugungi maktab va jamiyatda Hanafiylilik tamoyillari ijtimoiy muomala va qoidalarni shakllantirishda misol sifatida qo'llanadi. Masalan, o'quvchilar darsda o'zaro nizolarni tinch yo'l bilan hal qilishi uchun "5 qoidamiz" plakati ishlatiladi.
Ijtimoiy mas'uliyat	O'sha davrda Hanafiylilik jamiyatdagi barqarorlikni ta'minlashga intilgan, Monikiylik esa ruhiy tarbiya va ichki tozalikni ustuvor qilgan.	Bugungi kunda ijtimoiy mas'uliyat interfaol darslar orqali o'quvchilarga o'rgatiladi. Masalan, "Rol o'ynash" mashqi orqali o'quvchilar tarixiy shaxslarni tasavvur qilib, qarorlar qabul qilish orqali mas'uliyatni amalda his qiladi.
Bag'rikenglik va boshqa oqimlarga munosabat	Hanafiylilik tolerantlikka urg'u bergan, ammo siyosiy va diniy hokimiyat bilan mustahkamlangan. Monikiylik esa boshqacha qarashlarni qabul qilsa-da, mustahkam tashkilotga ega bo'lmagan.	Bugungi kunda diniy bag'rikenglik Art-terapiya yoki guruh mashqlari orqali o'quvchilarda shakllantiriladi. Masalan, o'quvchilar rasmlar chizish orqali salbiy hissiyotlarni ijobiy holga o'tkazib, boshqalar qarashlarini tushunishni o'rganadi.
Ta'lim va tarbiya usuli	Hanafiylilik diniy ta'lim orqali bilim va axloqni shakllantirgan; Monikiylik esa falsafiy tushunchalar va ruhiy intizom orqali tarbiyalagan.	Bugungi darslarda Hanafiylilik va Monikiylikning tamoyillari treninglar va interfaol metodlar orqali amaliy tarzda o'rgatiladi. Masalan, o'quvchilar konfliktli vaziyatlarni sahnalashtiradi va muhokama qiladi, bu orqali tarixiy qarashlarni amalda o'rganadi.
Jamiyatdagi rol	O'sha davr shahar va qishloqlarda Hanafiylilik qonunlar bilan jamiyatni boshqargan, Monikiylik	Bugungi maktab va jamiyatda tarixiy misollar asosida ijtimoiy loyihalar yaratish orqali

Qarashlar yo'nalishi	O'sha zamon qarashlari (tarixiy misollar)	Bugungi qarashlar (zamonaviy talqin va amaliy misollar)
	esa ichki ruhiy uyg'unlikni ta'minlagan.	o'quvchilar jamiyatdagi rolini tushunadi. Masalan, "Do'stlik kodeksi" yoki "Ijobiy hissiyotlar galereyasi" loyihalari o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantiradi.

XULOSA

Hanafiylilik va Monikiylilik mazhablari o'rtasidagi tarixiy masalani o'rganish orqali nafaqat o'sha davr ijtimoiy va diniy muhitini, balki bugungi kunda shakllanayotgan madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni ham chuqur anglash mumkin. Tarixiy misollar orqali o'quvchilar ikki mazhabning ijtimoiy barqarorlik, adolat, ruhiy tarbiya va bag'rikenglikdagi rolini tushunadilar.

Bugungi dars jarayonida ushbu mavzuni amaliy tarzda o'rgatish interfaol metodlar, trening mashqlari, art-terapiya va kreativ loyihalar orqali amalga oshiriladi. Masalan, o'quvchilar tarixiy vaziyatlarni sahnalashtirish, guruh bo'lib muhokama qilish, rasmlar chizish va ijtimoiy loyihalar yaratish orqali o'zini faol ishtirokchi sifatida his qiladi. Shu yo'l bilan tarixiy bilimlar nafaqat yodlash, balki amaliy qo'llash va tahlil qilish orqali mustahkamlanadi.

Natijada, Hanafiylilik va Monikiylilikning tarixiy qarashlari bilan bugungi zamon talqinini bog'lash, o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, bag'rikenglik, ijodiy fikrlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv darsni faqat nazariy bilim berishdan ko'ra, tarbiyaviy va psixologik jihatdan ham samarali qiladi, o'quvchilarda tarixiy voqealarni amaliy tarzda tushunish qobiliyatini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yusupov, M. Islom tarixida Hanafiylilik va uning jamiyatdagi roli. Toshkent: Fan, 2022.
2. Qodirov, A. Monikiylilik oqimi va uning Markaziy Osiyodagi ta'siri. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2021.

3. Rahmonova, S. Diniy-ma'naviy qarashlar va tolerantlik tarbiyasi. Samarqand: Ilm-fan, 2023.
4. Karimov, B. Tarixiy mazhablar va ularning zamonaviy talqini. Toshkent: O'qituvchi, 2022.